

УДК 378.14

Олексюк О.Є., Миколаївський державний університет ім. В.О.Сухомлинського

Олексюк Оксана Євгенівна, старший викладач кафедри освітніх технологій Миколаївського державного університету ім. В.О.Сухомлинського. Коло наукових інтересів: активація пізнавальної діяльності студентів у процесі загальнопедагогічної підготовки, система виховної роботи у вищому навчальному закладі, технології виховного процесу.

Творчість студентів у процесі загальнопедагогічної підготовки як прояв професійного самовираження особистості

Стаття присвячена розгляду питань творчості студентів у процесі загальнопедагогічної підготовки. Представлений аналіз різних підходів до поняття творчості, визначені показники та рівні професійно-педагогічної творчої діяльності студентів.

The article is devoted to the deciding the questions of the students' creative work in the process of general pedagogical training. The analysis of different approaches to the idea of creative work is represented, the indicators and levels of the students professional and pedagogical creative work are determined.

Для оновлення нашої держави, її становлення необхідна високорозвинута творча особистість, здатна нестандартно, оригінально вирішувати завдання, обумовлені як специфікою професії, так і життям. І навчальний заклад відіграє важливу роль у процесі розвитку і формування такої особистості. Як відмічає М.Д. Ярмаченко: «Метою глибокого оновлення освіти є формування творчої особистості, яку може формувати тільки творчий педагог» [10, с. 8]. Отже, розгляд проблеми творчості у педагогічній діяльності на сьогоднішній день є актуальною темою дослідження. Тому об'єктом нашої статті є саме творчість. Серед завдань, поставлених при дослідженні, головне місце займають такі: проаналізувати підходи вчених до розуміння та становлення поняття творчості; розкрити зміст творчих завдань для студентів у процесі загальнопедагогічної підготовки за певними показниками; за результатами проведеної зі студентами роботи представити рівні їхньої професійно-педагогічної творчості.

Творчість – процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні і духовні цінності. Протягом тисячоліть педагоги намагалися теоретично обґрунтувати сутність творчості, виявити її прикладний характер. Так,

І.Г.Песталоцці вважав навчання як творчість самого учня, надбання знань на основі саморозвитку. На думку А.В.Дістервега, щоб успішно виховувати й навчати учнів, учитель сам повинен бути творчою особистістю. Тобто, в першу чергу, необхідно у самого учителя розвивати творчі якості. К.Д.Ушинський притримувався положення, що тільки неординарна особистість може ефективно впливати на розвиток і становлення іншої особистості. Проблема творчості зайняла певне місце і у працях А.С.Макаренка. Він пропагував у педагогічній діяльності відсутність шаблонів, що називав педагогічною майстерністю.

Потреба у творчості закладена в людині самою природою – це особливий клас потреб особистості: у самореалізації, самоствердженні, творчості, бути особистістю [5, с. 189].

У процесі творчості беруть участь усі духовні сили людини, в тому числі уява, а також майстерність, яка набувається у навчанні і на практиці, що є необхідним для здійснення задуму [9, с. 162].

О.І. Клепиков та І.Т. Кучерявий розглядають творчість як елемент основи становлення людини, стверджують, що «кожен, мобілізуючи свої творчі резерви, може різко підвищити

індивідуальну активність...” [3, с. 6]. О.В. Морозов та Д.В. Чернілевський, проаналізувавши сучасні тенденції у розуміння природи творчості, дійшли висновку, що існує три підходи в визначенні. Перше – визначення творчості через творчі досягнення – це діяльність людини, яка створює нові оригінальні цінності. Друге – виходячи з діяльності взагалі – початкова здібність homo до самовираження і до самоактуалізації. Третє – інтегративний підхід – створення нового, як перетворення у свідомості і поведінці суб’єкта, так і породжувальні ним і відторгнуті від нього продукти [4, с. 33].

Визначимо основні уявлення про механізми творчості прибічників креативного підходу та підходу в області структури психологічного механізму творчості.

За поглядами Д.Б.Богоявленської такий механізм можна порівняти з механізмом інтелектуальної активності, яка сама складається з трьох рівнів: *стимульно-продуктивного (репродуктивного, пасивного), евристичного та креативного*.

До стимульно-продуктивного рівня активності відносяться такі дії особистості, при яких вони здійснюються тільки під впливом якогось зовнішнього стимулу. Це рівень дії соціального індивіду. У певних людей у даному разі саме нова діяльність викликає зацікавленість і надає задоволення; у інших – діяльність викликає зацікавленість поки вона нова та має складний характер (несе певне навантаження).

Другий рівень – евристичний. Особистостей цього рівня відрізняє прояв у тій чи іншій мірі інтелектуальної активності, що не стимулюється ні зовнішніми факторами, ні суб’єктивною оцінкою незадоволеності результатами діяльності. Кожна нова закономірність оцінюється як відкриття, творча знахідка. Обмеженість складається лише у тому, що шукаються нові способи вирішення тільки для тих завдань, які поставлені ззовні.

Третій рівень – креативний. Знайдена суб’єктом емпірична закономірність стає для нього не формальним прийомом, а самостійною проблемою, задля вирішення якої він готов залишити запропоновану йому в експерименті діяльність [2, с. 75].

Детальний аналіз зарубіжних досліджень з питань якостей і здібностей творчої особистості надає у своїх дослідженнях Л.М. Попов [6, с. 45-47].

Андрєєв В.І. приводить такий перелік творчих здібностей та класифікацію якостей особистості студента пристосовано до навчально-творчої діяльності:

Мотиваційно-творча активність та спрямованість особистості. Вона передається у

допитливості, зацікавленості, почутті захоплення, емоційному підйомі, прагненні до творчих досягнень, лідерства, отримання високої оцінки, особистісної значущості творчої діяльності, самоосвіті, самовихованню.

Інтелектуально-логічні. Проявляються у здібностях аналізувати, порівнювати, виділяти головне, описувати явища, процеси, давати визначення, роз’яснювати, доводити, обґрунтовувати, систематизувати, класифікувати.

Інтелектуально-евристичні. Складаються в здібностях генерувати ідеї, висувати гіпотези, фантазувати, асоціювати, бачити протиріччя, переносити в нові ситуації знання та вміння, переборювати інерцію мислення, мати незалежність судження, критичність мислення.

Самоуправління особистості. Проявляється у цілепокладанні та цілеспрямованості, вмінні планувати, самоорганізовуватися, мати самоконтроль, оцінювати самого себе, рефлексувати і коригувати.

Комунікативні. Передаються в здібностях використовувати досвід інших, співпрацювати з ними, організувати, відстоювати свою точку зору, переконувати інших, уникати конфліктів. [1, с. 73].

Творчість притаманна не лише окремим особам. Творчість можна і треба розвивати в кожній людині. Проаналізувавши дослідження казахських вчених щодо методики роботи педагога з формування творчих умінь студентів, можна пристосувати їх нароби до педагогічної професії. Така робота повинна включати наступні основні компоненти:

1. Формування у студентів з самого початку навчання професії зацікавленості до творчої діяльності.
2. Виховання у студентів і постійне підтримання в них віри у власні творчі сили.
3. Спонування студентів до самостійного отримання необхідної інформації, тобто нових знань.
4. Розвиток індивідуальної творчої активності студентів з метою створення можливості відчувати радість творчості.
5. У процесі викладання нового матеріалу педагог повинен ставити завдання на можливе вдосконалення запропонованих прийомів, тим самим сприяючи постійній націленості студентів на творче осмислення дійсності.
6. У процесі навчання викладач повинен пропонувати студентам вирішувати проблемні ситуації, які можуть виникнути у професійній діяльності.
7. Розвивати уяву як основу будь-якої творчості.

8. Включення студентів у роботу творчих груп, колективів (наприклад, гуртки, об'єднання).

Формування у студентів критичності мислення, що носить конструктивний характер, тобто поряд із знаходженням недоліків одночасно пропонувати засоби їх усунення на основі отриманих знань та набутого практичного досвіду [9, с. 164-165]

С.О. Сисоєва у своїх дослідженнях також застосовує можливості творчого розвитку людини до професії педагога [7]. Погоджуючись з автором, зазначимо, що формування професійно-педагогічної творчості студента є одним із головних завдань вищої школи. А викладач повинен підготувати майбутнього спеціаліста до творчої діяльності у різних сферах.

Отже, творчість характеризується цілеспрямованою, наполегливою, напруженою працею. Вона потребує максимальної активності, розвинутої уяви та високої працездатності. У творчій діяльності важливого значення набуває вміння узагальнювати досвід, творчо застосовувати теоретичні знання та практичні навички у нових ситуаціях.

У практиці нашої роботи ми застосовували три типи суб'єктів творчості, які розроблені Л.М. Поповим [6, с. 56-57]. *Індивідуальний суб'єкт* творчості – це окремо взятий студент. *Груповий суб'єкт* творчості – це група, колектив студентів, які в умовах міжособистісної взаємодії займаються вирішенням будь-якої творчої проблеми, ситуації в умовах єдиного часу та простору, наприклад, група учасників мозкового штурму. Головним в цьому разі стає сам процес вирішення ситуації і вироблений при цьому продукт. Поняття “*совокупний суб'єкт*” творчості визначає у більшій мірі увесь діапазон творчих можливостей якоїсь групи студентів, які при вирішенні однієї задачі діють не обов'язково разом. За результатами дій *совокупного суб'єкта* творчості, який складається з окремих студентів, які вирішували одну й ту ж саму проблему у кожному випадку самостійно, в умовах різного часу та простору і показали свій рівень здібностей, ми можемо побудувати увесь діапазон проявлених здібностей, а кожного учасника *совокупної діяльності* оцінити за його потенційними здібностями зробити вклад у вирішення проблеми.

Завдання, які виконували студенти у ході вивчення дисциплін педагогічного циклу були спрямовані на чергування усіх трьох типів. Так, творчі завдання з дисципліни “Основ педагогічної майстерності”, які полягали у створенні емблеми педагогічної діяльності, складанні антизаповідей роботи педагога, написання творів “Педагогом народжуються чи

стають?” тощо, носили індивідуальний характер. Для студентів третього курсу творчим завданням було складання Уставу молодіжної організації. Індивідуальною творчістю було і завдання по складанню стратегічного плану життя. Студенти за запропонованим планом із дванадцяти пунктів “творили” своє майбутнє життя, намічали перспективи, вирішення яких приведе до здійснення намічених цілей [8].

Характер *совокупного суб'єкта* творчості носило завдання по складанню “Портрету ідеального педагога”, де кожна мікрогрупа виконувала свою частину портрету, а потім, складаючи разом вироблені у ході творчої діяльності, якості особистості, риси характеру, вміння та навички ідеального педагога, відшліфовували *совокупний продукт* – портрет ідеального педагога. Групова творчість проявлялася при виконанні завдання з “Педагогіки” – підготовка проекту “Школа майбутнього”. Кожна мікрогрупа студентів готувала свій проект за визначеним планом, готувала макет школи або малюнок, проводила захист виробленого проекту.

Виконання усіх завдань творчого характеру показало різну ступінь задіяння студентами уяви та мислення, набутого власного і передового педагогічного досвіду, активності, ініціативи. Для оцінки діяльності студентів був розроблений комплекс показників та рівнів. Запропонований комплекс показників і рівнів оцінювання ефективності процесу творчості у діяльності студентів ґрунтується на узагальненні науково-методичної літератури, аналізу досвіду інших викладачів та результатів експериментальної роботи. Цей комплекс може змінюватись, доповнюватись в залежності від рівня накопичених теоретичних знань та мети, яку ставить експериментатор-дослідник, а також від умов самої експериментальної роботи.

Отже, проаналізувавши дослідження вчених, можна представити узагальнене поняття “професійно-педагогічна творчість”, високий рівень якого є найкращою оцінкою ефективності проведеної педагогом творчої роботи і може складатися з таких показників як

a – “творча уява та мислення”;

b – “творче застосування педагогічного досвіду”;

c – “творчий стиль життя”.

У майбутнього вчителя повинні бути сформовані вміння і навички творчого мислення, творчої уяви, творчого підходу до розв'язання як професійних, так і життєвих проблем. Тому показником *a* виступає “творча уява та мислення”.

Показником *b* обрали “творче застосування педагогічного досвіду” як власного, так і інших вчителів. Бо він показує рівень професійних

вміння, вміння творчо мислити, глобально бачити проблему, обґрунтовано підійти до аналізу педагогічної діяльності і знайти можливість перетворити цей досвід стосовно своєї особистості.

Навчальний процес, процес пізнавальної діяльності необхідно будувати таким чином, щоб студент зміг творчо застосувати свої знання та вміння, мав можливість подальшого розвитку творчості. Перед викладачем педагогічного закладу освіти постає завдання: допомогти студентам піднятися до вищого та найвищого рівня творчості. І творчості не тільки в професійній сфері, а й у побудові стилю власного життя.

Тому третім показником є «творчий стиль життя». Формування творчого стилю потребує від кожного студента зусиль, спрямованих на перетворення свого життя на своєрідний мистецький витвір, згідно індивідуального особистого «Я».

Проводивши зі студентами певну роботу ми дійшли висновку, що уся діяльність студентів, тобто «професійно-педагогічна творчість» її показники, може бути умовно представлена через такі відповідні рівні:

а – творча уява та мислення

Вищий рівень – студент реалізує дії, які виходять за межі вже існуючого; рішення не схожі ні на які попередні, не мають аналогів; полюбляє працювати над складними завданнями, не потребує на допомогу, здатний знайти рішення самостійно; бачення і розуміння вимог далекого майбутнього; швидко виявляє проблему; створює альтернативні системи рішення; постійний пошук оптимальних рішень; може швидко підключитися до розробки інших проблем; робить повні, глибокі, кваліфіковані узагальнення та умовиводи.

Високий рівень – удосконалення та поліпшення вже існуючих методів, рішень; оригінальність вирішення проблеми, деякі компоненти рішення не мають аналогів; вміння знаходити вірне рішення після нетривалого періоду роботи; добре знає проблему і бачить перспективи майбутнього; вміло співвідносить елементи дійсності, користується накопиченим вантажем.

Середній рівень – при виробленні рішення за основу може взяти вже існуюче рішення аналогічної проблеми; асоціація та абстрагування студенту вдається не завжди; не полюбляє працювати над дуже складними завданнями, у роботі обов'язково потребує на первинну допомогу; на вирішення проблеми йде багато часу; бачить проблеми лише близької перспективи.

Низький рівень – при роботі над поставленою проблемою не може відійти від шаблону,

стереотипу мислення; постійно потребує на допомогу; погано абстрагує; слабка гнучкість та логічність мислення; самостійно не може виділити проблему; знайдене рішення не завжди вірне; може працювати одночасно тільки над вирішенням однієї проблеми.

в – творче застосування передового педагогічного досвіду.

Вищий рівень – студент постійно пропонує до введення у педагогічну діяльність новаторських методик і технологій; систематично аналізує, узагальнює і розповсюджує педагогічний досвід.

Високий рівень – студент модернізує та удосконалює існуючі методи, форми, прийоми навчально-виховного процесу; систематично ознайомлюється та узагальнює досвід вчителів.

Середній рівень – студент застосовує у навчально-виховному процесі елементи нових технологій; періодично звертається до ознайомлення з педагогічним досвідом інших вчителів і, коли бачить в цьому потребу переносить на власну педагогічну діяльність деякі прийоми та засоби, не змінюючи їх; власний педагогічний досвід не узагальнює.

Низький рівень – студент не систематизує надбанні за період роботи матеріали, має уявлення про існування того чи іншого педагогічного досвіду, але знайомиться з ним фрагментарно і впроваджувати не вважає за необхідне; елементи нового досвіду вносить у педагогічний процес ситуативно, лише тоді, коли цього потребує обставина (комісія, атестація, відкритий урок тощо).

с – творчий стиль життя

Вищий рівень – студент веде постійний пошук нових продуктивних форм організації життя як для себе, так і для інших людей за їх проханням; націленість на об'єднання близьких за ідеєю людей у колектив; збагачує себе та інших усіма своїми ціннісними надбаннями; постійно працює по самовдосконаленню і пропагує цей процес для інших; власним прикладом надихає оточуючих на вдосконалення себе як особистості і свого стилю життя.

Високий рівень – вносить нововведення в різні сфери свого життя та життя оточуючих; постійно працює над удосконаленням цих нововведень; систематично поповнює свій культурно-просвітницький рівень; проводить роботу по самовдосконаленню і якщо необхідно може запропонувати її для інших.

Середній рівень – вносить нововведення лише в деякі сфери власного життя (наприклад, професійна, проведення вільного часу, канікули, відпустка, здоров'я), які можуть тривати не довго; роботу по самовдосконаленню проводить періодично; пропагує свій погляд на стиль

Література

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. – М.: 1988. – 107 с.
2. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. – М. – Просвещение. – 1986. – 97 с.
3. Кучерявий І.Т., Клепиков О.І. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 2000. – 288 с.
4. Морозов А.В., Чернилевский Д.В. Креативная педагогика и психология: Учебное пособие / 2-е изд., испр. и доп. – М.: Академический Проект, 2004. – 560 с.
5. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. – К.: Вища школа, 1998. – 479 с.
6. Попов Л.М. Психология самодеятельного творчества студентов. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1990. – 237 с.
7. Сисосва С.О. Основы педагогической творчости вчителя: Навч. посібник. – К., ІСДОУ, 1994. – 112 с.
8. Технологія цілепокладання та життєтворення. Методичні рекомендації для кураторів, класних керівників, викладачів, учителів та психологів навчальних закладів. – 2-ге вид., перероблене та доповнене / Автор-упорядник О.Є.Олексюк. – Миколаїв: МДУ, 2005. – 51 с.
9. Устемиров К., Шаметов Н.Р., Васильев И.Б. Профессиональная педагогика / Под ред. К. Устемирова. – Алматы, 2005. – 432 с.
10. Ярмаченко М.Д. Шляхи вдосконалення курсу педагогіки в педагогічних вузах // Вища педагогічна освіта: Наук.-метод. зб. / МО України. – Полтава, 1994. – Вип. 17. – С. 5-8.